

Rosemary Sullivan. “*Het verraad van Anne Frank*”

Het baanbrekende onderzoek van een internationaal coldcaseteam in Nederland. Amsterdam: Ambo/Anthos, 2022

Fabian Van Samang

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/11116>

DOI : 10.4000/temoigner.11116

ISSN : 2506-6390

Éditeur

Éditions du Centre d'études et de documentation de l'ASBL Mémoire d'Auschwitz

Édition imprimée

Date de publication : 10 avril 2022

Pagination : 140-141

ISBN : 978-2-930953-16-8

ISSN : 2031-4183

Référence électronique

Fabian Van Samang, «Rosemary Sullivan. “*Het verraad van Anne Frank*”», *Témoigner. Entre histoire et mémoire* [Online], 134 | 2022, Online op 27 mars 2023, geraadpleegd op 29 mars 2023. URL: <http://journals.openedition.org/temoigner/11116> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/temoigner.11116>

Ce document a été généré automatiquement le 29 mars 2023.

All rights reserved

Rosemary Sullivan. *"Het verraad van Anne Frank"*

Het baanbrekende onderzoek van een internationaal coldcaseteam in Nederland. Amsterdam: Ambo/Anthos, 2022

Fabian Van Samang

RÉFÉRENCE

Rosemary Sullivan. *Het verraad van Anne Frank. Het baanbrekende onderzoek van een internationaal coldcaseteam in Nederland*. Amsterdam: Ambo/Anthos, 2022, 398 p.

Rosemary Sullivan. "Het verraad van Anne Frank"

- 1 Het recent verschenen boek 'Het verraad van Anne Frank' is het resultaat van zeven jaar onderzoek door een interdisciplinaire kerngroep van experts, ondersteund door tientallen vakspecialisten uit tal van domeinen (onder wie, helaas, weinig Holocaustdeskundigen). De centrale these van de lijvige studie luidt dat de acht mensen – Anne en Margot Frank en hun beide ouders, het echtpaar van Pels en hun zoon Peter, en de tandarts Fritz Pfeffer – die zich 25 maanden in een bijgebouw van de Prinsengracht 263 verborgen hielden, werden verraden door een lid van de Joodse Raad, de 58-jarige notaris Arnold van den Bergh. De basis van die claim is een 7-regelig briefje dat de onderzoekers in het privé-archief van Arend Van Helden terugvonden, de man die in de eerste helft van de jaren 1960 het justitiële onderzoek leidde naar de verklaring en arrestatie van de onderduikers. In het briefje beweerde een anonieme tipgever dat het schuiloord aan de Duitse autoriteiten in de Euterpestraat 'door A. van den Bergh' was medegedeeld. Volgens dezelfde nota zou de man een hele lijst onderduikadressen aan de 'jüdische Auswanderung' hebben doorgespeeld. Otto Frank kreeg het briefje enige tijd na zijn terugkeer uit Auschwitz naar Amsterdam te zien; hij maakte er met zijn typemachine een afschrift van, dat hij in december 1963 bij Van Helden in bewaring gaf. Dié nam het niet op in de officiële bundel, maar bewaarde het in zijn persoonlijke paperassen, waar het recent door de onderzoekers werd aangetroffen.
- 2 Terwijl het onderzoek werd geleid door gewezen FBI-agent Vince Pankoke, werd de eindversie van 'Het verraad' geschreven door de Canadese literatuurwetenschapper en professor emeritus Rosemary Sullivan. Mogelijks in een poging een zo breed mogelijk publiek aan te spreken, opteerde de auteur er voor het hele onderzoek een flitsend cachet te geven, met een *cold case* die moet worden opgelost door een CCT (*coldcaseteam*), met behulp van *artificial intelligence*, een digitale boekenkast, *profiling*,

3D-laserscans, forensisch onderzoek, spraaktechnologie en interactieve kaarten. Die keuze is vanuit commercieel standpunt verdedigbaar, maar staat haaks op de sereniteit waar een historisch thema als dit om vraagt – geschiedschrijving vereist immers andere standaarden dan misdaadromans. Bovendien is het ietwat pijnlijk om vast te stellen dat de vele geldrovende, gesofisticeerde technieken nauwelijks nieuwe inzichten hebben opgeleverd, terwijl de vermeende ontknoping van het mysterie ten gronde terug te voeren is tot de analyse van een getypt papiertje van 14 bij 23 centimeter, grafologisch onderzoek en een handvol diepte-interviews.

- 3 Dit betekent niet dat de onderzoekers geen grondig werk hebben verricht. Het eerste deel, waarin de achtergrond van de vervolging en de onderduik wordt geschetst, is in hoofdzaak (meer dan 90 %) gebaseerd op uitgegeven bronnen (het dagboek van Anne Frank, de memoires van Miep Gies en Victor Kugler) en studies (vooral Ernst Schnabel, Carol Ann Lee en Melissa Müller) en bevat dus niet veel nieuws. Maar het tweede deel, waarin het onderzoek en de resultaten worden gepresenteerd, is voor bijna zestig procent gebaseerd op archivalisch materiaal of nieuw gecreëerde bronnen. De onderzoekers vlooden het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR) uit en vonden documenten in het archief van het Bureau Nationale Veiligheid (BNV), het Stadsarchief Amsterdam, het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, het Oostenrijks Staatsarchief en de Anne Frank Stichting. Vooral de gesprekken met de betrokkenen en hun nabestaanden (met Eric Bremer, Bep Voskuils zoon Joop, met Louis de Groot, Gerlof Langerijs, John Neiman, Regina Salle, en de kleindochter van Arnold van den Bergh) zijn waardevol en interessant, al was het maar om elementen van reeds langer bekende onderzoekspistes te bevestigen of te ontkrachten.
- 4 Bij elk van de mogelijke verklikkers beoordeelden de onderzoekers het motief, de kennis en de gelegenheid. Van de vier hoofdverdachten (spionne Ans van Dijk, Beps zus Nelly Voskuil, groentekoopman Hendrik Van Hoeve en notaris Arnold van den Bergh) zou enkel die laatste over de drie vereisten hebben beschikt om tot verraad over te gaan. Van den Bergh, zo luidt de hypothese, had zich tijdens de oorlog van de bescherming verzekerd van invloedrijke mensen die zich in de nabijheid van nazicoryfeeën (zoals Hermann Göring) ophielden. Alois Miedl, die onder meer de kunstcollectie van Jacques Goldstikker had overgenomen, was één van hen. Bovendien kon Van den Bergh als lid van de Joodse Raad niet enkel vrijstelling van deportatie voor zichzelf en zijn gezin bekomen, hij verwierf ook een Calmeyer-statuut, waardoor het gezin niet langer als 'joods' in de officiële registers werd opgenomen. Maar toen Duitsland de oorlog dreigde te verliezen, beschermheer Alois Miedl in juli '44 een veilig onderkomen vond in Spanje en de vrijstelling van deportatie niet meer dan een vodge papier bleek te zijn, ging van den Bergh op zoek naar een ander middel om zijn leven en dat van zijn gezin te redden. Daar bleken de adressen van onderduikers, die goedgebouwde familieleden en vrienden achteloos bij de Joodse Raad zouden hebben achtergelaten, een uitstekend instrument voor te zijn. Otto Frank zou vrij snel na de oorlog op de hoogte zijn geweest en – uit respect voor van den Berghs nakomelingen – besloten hebben de informatie niet wereldkundig te maken.
- 5 Toch blijven heel wat vragen onbeantwoord. Mocht de Joodse Raad over 'lijsten van onderduikers' hebben beschikt, dan hebben de onderzoekers die niet teruggevonden – de voetnoten verwijzen in ieder geval niet naar een mogelijke vindplaats of de precieze inhoud ervan. In feite weten we niet of de Joodse Raad zo'n lijsten had. De onderzoekers baseren die aanname op één getuigenis van een Duitse tolk, Ernst Henn, die naar eigen

zeggen tijdens zijn werkzaamheden in Amsterdam (waar hij tot juli 1943 – met andere woorden: meer dan een jaar voor de arrestatie van de onderduikers – actief was) een gesprek over het bestaan van zo'n lijsten opving. Een joodse vrouw zou hem nadien toevertrouwd hebben dat "alle brieven uit Westerbork en ook de sporadische post uit kampen in het oosten gingen via de JR. Omdat de mensen de Joodse Raad vertrouwden, schreven ze brieven naar ondergedoken familieleden en vrienden, en vermeldden daarbij hun onderduikadressen" (p. 298-299). Dit getuigenis lijkt echter weinig geloofwaardig – want waarom zouden kampgevangenen het adres van familieleden die zich in veiligheid bevonden in brieven hebben vermeld, wetende dat de Duitse kampadministraties inzage hadden in die brieven? Zelfs mocht er maar één zo'n lijst zijn opgesteld (wat niet werd aangetoond), dan blijkt nog steeds uit niets dat de Prinsengracht 263 daarin vermeld werd. Dat van den Bergh een lijst in handen zou hebben gekregen wordt al helemaal niet door bewijzen gedragen, en geen enkele bron geeft aan dat hij zo'n lijst zou hebben overgemaakt aan de Duitse autoriteiten of persoonlijke voordelen zou hebben ontleend aan zijn vermeende verraad. Elk van die stellingen zijn tot bewijs van het tegendeel puur speculatief. Ook de modus operandi van de arrestatie lijkt moeilijk verzoenbaar met een overgemaakte adressenlijst. Wàt liet van den Bergh toe te denken dat zijn 'Sperre' (vrijstelling van deportatie) waardeloos was geworden, maar dat het overmaken van een adreslijst zou volstaan om zijn leven en dat van zijn familie te redden? Mochten de Duitse autoriteiten zo'n lijst hebben ontvangen, zouden ze dan geen zorgvuldige actie hebben voorbereid, die simultaan op meerdere plaatsen in de stad werd uitgevoerd? En als ze over een lijst beschikten, wat is dan nog de betekenis van het anonieme telefoontje dat de Euterpestraat die bewuste 4^e augustus 1944 rond de klok van tien zou hebben ontvangen (en waar het hoofd van de arrestatieploeg, Karl Silberbauer, in zijn verhoren meermaals naar verwees)? De piste van den Bergh is dus een interessant spoor, maar berust op dit ogenblik op te veel veronderstellingen en te weinig bronnen om als een valabele en sluitende historische these te kunnen worden beschouwd.